ОДГОВОРНО РОДИТЕЉСТВО

¹Душанка Матијевић, ²Светлана Младеновић Јанковић, ³Анђелка Котевић

RESPONSIVE PARENTING

Dušanika Matijević, Svetlana Mladenović Janković, Anđelka Kotević

Сажетак

Одговорно родитељство је витално оруђе родитеља у смислу доследног и ефикасног одговора на потребе детета у складу са његовим узрастом и увек уз емоционалну подршку. Одговорно родитељство има протективни ефекат на правилан раст и развој и здравље детета.

Читав низ фактора утиче на то како ће родитељи да васпитавају своју децу као што су: социо-економски фактори, социо-културални фактори, норме понашања, традиција, обичаји у заједници, али исто тако и систем вредности. Стили васпитавања деце су оквирни с обзиром на то да већина родитеља примењује комбинацију два или више стилова где је један обично више изражен.

Улагање и подршка интервенцијама које ће јачати капацитете родитеља за одговорно родитељство јесте инвестиција у здравље, будућност, правилан раст и развој деце, као и у развој њиховог самопоуздања, самосталности и одговорности за последице сопствених поступка у каснијем животу.

Кључне речи: одговорно родитељство, деца, рани развој.

Summary

Responsive parenting is essential tool for providing consistence and efficient response to child needs with emotional support. There is protective affect of responsive parenting to early development and child health.

Different factors have impact on style of parenting eg. socio economic, cultural, values, tradition, customs. Parents mostly apply combination of several types of parenting.

Investment and support to programs focused on strengthening capacities of parents for responsive parenting is direct investment in health, future, early child development, as well as in development of their capacities, self confidence, autonomy and responsibility later in the life.

Key words: responsive parenting, children, early development.

¹ Проф. др Душанка Матијевић, Градски завод за јавно здравље Београд.

² Прим. мр сц. др мед. Светлана Младеновић Јанковић, Градски завод за јавно здравље Београд.

³ Анђелка Котевић, Градски завод за јавно здравље Београд.

УВОД

Одговорно родитељство подразумева баланс између слободе и ограничења која се пружају детету у току његовог раста и развоја. Нормално је да одговорни родитељи воле и подржавају сопствено дете, али и да су свесни одређених граница које, уколико их дете пређе, могу довести до сукоба са њим. Зато је основни циљ оспособити дете да буде одговорно за сопствено понашање и да исто тако има обзира и према другима. Други циљ одговорног родитељства је доследност у понашању и опхођењу према сопственој деци у различитим животним ситуацијама, што подразумева, пре свега, правичан и поштен однос.

Увек постоји дилема где подвући црту кад је у питању гајење деце, односно који је то оптимални ниво флексибилности који је неопходан у том процесу.

Начин приступања родитеља овом проблему и колико се успешно у свему сналазе имаће кључан значај за цео живот детета, његово здравље, животне вештине, самосталност, компетентност и способност ношења са свим изазовима које живот неминовно носи. Како деца и млади сазревају, желе више слободе, што је очекивано и нормално.

С друге стране, деци и младима је искуство и мудрост одраслих драгоцен водич кроз детињство и одрастање. Кључна компонента зрелости је управо баланс између потреба, жеља и постојећих лимита у животу како би се доносиле сопствене адекватне и одговорне одлуке. Сазнања о ограничењима и последицама су кључна за учење деце и младих како да донесу мудре, обзирне и у крајњој линији здраве одлуке.

Истраживања у развијеним земљама као и у земљама у развоју су показала да је за оптимални развој деце, поред хране, неге, доступности здравствене службе, од не мањег значаја топлина, приврженост и одговор родитеља на њихове потребе.

Одговорно родитељство је базично, витално оруђе родитеља у смислу промтне, доследне и адекватне интеркације најчешће мајке и детета. Добробити за дете су многоструке: за укупан психосоцијални и физички раст и развој, промоцију развоја мозга и можданих путева чак и за бољи имуни систем. Ова деца имају виши ниво самопоуздања, самосталности у животу и самопоштовања и ефективнија су и успешнија у савладавању животних изазова.⁽¹⁾

Одговорно родитељство има протективни ефекат на правилан раст, развој, здравље детета и његов живот у целини.

Стога је улагање и подршка интервенцијама које ће јачати капацитете родитеља за одговорно родитељство како у развијеним земљама, тако и у земљама у развоју, инвестиција у здравље и будућност и несумњив допринос достизању миленијумских циљева развоја.

1. ОДГОВОРНО РОДИТЕЉСТВО

Родитељство или гајење деце је процес промоције физичког, емотивног, интелектуалног и социјалног развоја детета од рођења до одраслог доба, без обзира да ли то чине биолошки родитељи, или неко други (чланови уже или шире породице, старатељи, влада или друштво, када су у питању деца без родитељског старања).⁽²⁾

Предуслови оптималног развоја детета уз адекватну исхрану, негу и доступност здравствене службе у сваком случају су блиски односи са оним ко дете гаји, као и безбедно окружење које детету пружа топлину и сигурност.

Кључну улогу у том процесу управо има одговорно родитељство.

Одговорно родитељство (responsive parenting) подразумева препознавање потреба детета на које треба да се одговори промтно, доследно, ефективно, уз емотивну подршку и у складу са узрастом детета.⁽³⁾ Потребе детета могу да буду врло

различите, али се одговор, најчешће мајке, углавном реализује кроз три фазе:

а) Посматрање – посматрање сигнала детета као што су покрети, вокализација...

б) Интерпретација сигнала – да ли нервоза и плач значе: умор, болест, глад, досаду...

в) Акција – промптна, доследна, ефикасна, у складу са узрастом детета и увек уз емотивну подршку ⁽¹⁾

Суштина одговорног родитељства је заправо повратна спрега, односно реци-процитет оног ко се у највећој мери бави дететом у току његовог гајења и подизања и самог детета. То је заправо континуирани процес међусобне интеракције који се може посматрати кроз четири фазе:

ОДГОВОРАН РОДИТЕЉ:

- Посматра дете, примећује и интерпретира његове сигнале и одмах предузима акцију.
- Одговара детету са љубављу, емпатијом, доследно и предвиљиво, нежно и хумано.
- Тражи и покушава да сагледа и разуме сопствено дете са породичног и социо-културалног аспекта.
- Помаже детету да боље разуме емоције, понашање и акције родитеља, као и других људи у окружењу.
- Прихвата да је свако дете јединствена индивидуа за себе која захтева и томе прилагођен одговор.

Сваки родитељ, без обзира на социо-економски статус, ниво образовања, године живота, може да буде одговоран родитељ!

1. Развој и успостављање рутине – Родитељ настоји да у свакодневним активностима успостави рутину, тако да дете тачно зна шта може у одређеној ситуацији очекивати, али и шта се од њега очекује. Све ово подразумева емотивну подршку у сваком тренутку и промовише међусобну интеракцију.

2. Дете одговара родитељу сигнаlima – изразом лица, вокализацијом, покретима, које родитељ настоји да препозна.

3. Родитељ препознаје сигнале детета и предузима акцију – промптно, у складу са сигналом, доследно (увек исто тако да дете зна шта може да очекује), увек уз емотивну подршку и у складу са узрастом детета.

4. Дете прихвата одговор, односно очекивану акцију од стране родитеља. Управо је ова предвидљивост основа сигурности детета, која је кључна за његов емотивни развој. ⁽⁴⁾

Одговорно родитељство не подразумева безусловно „покораване“ сваком захтеву детета, који некад не мора да буде оправдан или одговарајући, што и није реткост. Родитељ треба да уочи захтев, да реагује на њега доследно, увек исто иако то можда значи и одбијање да се захтев детета испуни. Али такав став треба да буде доследан и дете ће брзо научити шта је прихватљиво, а шта не може да се прихвати. За њега ће то бити очекивани одговор без обзира да ли је позитиван или негативан. Оно што не би требало да се деси јесте изостанак одговора од стране родитеља, односно игнорисање сигнала детета. Изостанак одговора родитеља имаће за последицу бурну реакцију и вокализацију детета (плач, вриштање, и сл.), а потом ће вокализација, а тиме и комуникација са родитељем потпуно утихнути. То значи да се вокализација детета одржава док год постоји одговор родитеља.

Истраживања показују да се нарочито у првој години живота вокализација про-дужава, одржава и појачава ако родитељ реагује одмах и то у складу са сигналом детета (осмех родитеља кад се дете смеје, изненађење кад дете изгледа изненађено, и сл.).

Безбедно окружење и сигурност детета је камен темељац емотивног развоја и основа будућих односа детета у животу. Шта више, укупни когнитивни развој и посебно развој говора у другој години

знатно је софистициранији код деце која су гајена у складу са принципима одговорног родитељства и пратећим социјалним интеракцијама у раном расту и развоју.^(5, 6)

Циљ оваквог приступа је да се дете подучи да буде пре свега одговорно у односу на себе и друге, да се адекватно понаша у различитим животним ситуацијама укључујући и савладавање вештине решавања проблема. Од посебног је значаја вештина доношења одлука и процене у поменутом смислу релевантних ризика, флексибилност и самосталност.

2. ФАКТОРИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА РОДИТЕЉСКУ ПРАКСУ

2.1. Социо-економски и социо-културални фактори

Родитељска пракса подразумева специфичне обрасце понашања које родитељи користе како би гајили сопствену децу. Постоји читав низ фактора који ће утицати на то како ће родитељи гајити децу као што су: социо-економски фактори, односно тзв. социјални градијент и приходи домаћинства, социо-културални фактори, норме понашања, традиција, обичаји у заједници.⁽⁷⁾

То утиче, пре свега, на могућност едукације и избора занимања, али и неког положаја на друштвеној лествици која у самом старту доводи до значајних неједнакости у здрављу и у могућем будућем развоју.

Нпр. уобичајена пракса родитеља који желе академски успех својој деци јесте да им читају књиге од најранијих дана. У неким другим културама то је причање прича и древних митова и сл.

Тако нпр. родитељи у земљама где је индивидуалност врлина која се цени, као што је нпр. Немачка, проводе много времена у интеракцији лицем у лице са својом бебом и говоре беби о њој самој. Ова деца уче да буду независна и сасвим лепо ће се играти сама.

У земљама где велики значај има локална заједница, као што су нпр. западне афричке земље, мајке својим бебама говоре о другим људима, изводе их напоље и показују беби оно што и мајка види. Ова деца рано савладавају вештину самоконтроле и сарадње са другима у заједници. Наравно да ће вештине које деца из поменутих средина развијају бити сасвим различите и пре свега, социо-културално условљене.⁽⁸⁾

2.2. Вредности

Сви родитељи желе оно што мисле да је за њихову децу најбоље, с тим да постоје значајне социо-културалне разлике када је у питању систем вредности.⁽⁹⁾

Тако нпр. амерички родитељи – белци високо вреднују интелектуалне способности, посебно везане за учење из књига. Италијански родитељи на прво место стављају социјалне и емоционалне способности, а шпански социјабилност своје деце. Шведски родитељи вреднују безбедност и личну срећу, а дански независност, дугорочну спрегу и предвидљивост. Код америчких Индијанаца вреднује се учешће у заједници, али и аутономија сваког члана заједнице у доношењу одлука.

Културалне разлике постоје у случају постављања питања од стране детета. За већину родитеља у Европи и Америци то је знак да је дете паметно, за Италијане да дете има добре интерперсоналне вештине. С друге стране, дански родитељи који вреднују независност, негативно посматрају постављање питања од стране детета у смислу да дете није довољно самостално, док Индијанци увек храбре сопствену децу да постављају питања.

Родитељи у Европи и Америци велики значај дају тзв. едукативним играчкама да би што боље развијали интелигенцију деце, док Шпанци у циљу промоције социјалних вештина воде децу у свакодневне шетње у суседство. Посебан значај дају тзв. индиректном учењу кроз одређене приче сличне реалном животу како би децу подучили да доносе безбедне и интелигентне одлуке.

3. СТИЛОВИ РОДИТЕЉСТВА

Родитељски стил подразумева психолошку основу за стратегије и праксу коју родитељи примењу у гајењу сопственог детета и која заправо одсликава целокупну емоционалну климу у кући, односно у породици.⁽¹⁰⁾

Развојни психолог Диана Баумринд идентификовала је три главна родитељска стила у раном развоју деце, која су касније проширена на четири: **ауторитативни, ауторитарни, попустљив и занемарујући**. Ова четири стила подразумевају комбинацију прихватања и релевантног одговора родитеља на потребе детета са захтевношћу и контролом.^(11, 12)

Стилови су оквирни и представљају разлике у нормалним породицама, (искључују се породице где је евидентно злостављање и занемаривање деце), с тим да већина родитеља примењује комбинацију два или више стилова, где је један обично више изражен.

Родитељи не би требало да буду склони да кажњавају децу, али исто тако не би требало да им све допуштају. Важно је успоставити правила која важе за обе стране. Ипак, и родитељи су „живи људи“, па у стресним ситуацијама могу значајно да промене своја понашања пре свега у смислу нарушавања доследности, пораста негативних комуникација, занемаривања мониторинга или супервизије или успостављања строгих лимита у понашању деце и ригорозних дисциплинских мера.

Велике су шансе да се променом негативних околности и ова одступања редукују или потпуно изгубе.

3.1. Ауторитативно родитељство

Родитељ је захтеван, али одговара на потребе детета.

Овај стил врло често се препознаје као „баш онакав какав би требало да буде“ јер подржава, пре свега, умереност и избалансираност и кад су у питању захтеви

родитеља према детету и одговор на потребе детета од стране родитеља.

Овај стил базира се на позитивном подстицању детета и врло ретко на кажњавању. Усмерен је ка детету, гаји висока очекивања кад је у питању дететова зрелост. Родитељи разумеју осећања детета и уче га како да их контролише и регулише. Подстичу га да буде самостално, али у случају потребе помажу му у решавању проблема. Родитељи не одбијају разговор па и расправе, показују топлину и бригу за дете, али постоји контрола и ограничење активности детета.

Истраживања показују да овакав стил има за исход децу са високим нивом самосталности и самопоуздања.⁽¹³⁾

Ауторитативни родитељи успостављају јасне стандарде за своју децу, прате утврђена ограничења, али такође дозвољавају деци да развију аутономију личности. С друге стране, осетљиви су на потребе детета, брижни и пре ће опростити детету и подучити га, него да га казне. У случају да до казне ипак дође, она је одмерена и доследна, уз јасно објашњење шта је разлог за то, како се исто не би поновило. Очекују зрело, самостално понашање детета у складу са његовим узрастом. Деца добро реагују на овакав стил родитеља, јер је разуман и поштен.

3.2. Ауторитарно родитељство

Родитељ је захтеван, али неосетљив на потребе детета. Овакав стил родитељства назива се и тоталитарним.

Овакви родитељи су врло ригидни и строги, а сам стил се још назива и стриктним родитељством.

Пред дете постављају врло високе захтеве, али се не базирају на његове потребе. Исто тако постављају врло строга правила понашања, за која очекују да се у потпуности и беспоговорно извршавају, очекују безусловну послушност, без много дијалога. Проблем детета биће маргинализован уместо дискусије о његовом евентуалном решавању.

Кад се правила прекрше или утврђене границе пређу, следи строга казна, често и физичка, уз вику и ниподаштавање детета како би се промовисала апсолутна послушност у будућности.

Често за казну изостане и објашњење јер се сматра непотребним губљењем времена или је објашњење: „Зато што ја кажем тако...“.

Апсолутна и беспоговорна послушност је „*conditio sine qua non*“! Овакав стил родитељства чешћи је у сиромашним породицама, где родитељи припадају радничкој класи.⁽¹⁴⁾

Резултат могу да буду социјално мање компетентна и несигурна деца јер им се стално диктирало шта треба да раде уместо да се оснаже за сопствене изборе.

Често су то мање весела деца, нерасположена, зловољна, осетљивија на стрес, уз неретко испољавање и одређених облика анти-социјалног понашања.

Овакво гајење и васпитавање деце било је уобичајено у Викторијанско време од стране школских учитеља. Један од најранијих критичара тога времена био је чувени писац Чарлс Дикенс, који је кроз ликове господина Мардстона у Давиду Коперфилду и господина Бамбла у Оливеру Твисту указао на сву суровост и бесмисао оваквог васпитног приступа.

Ауторитарни стил гајења деце постао је знатно мање заступљен још у прошлом веку и данас је врло редак у западном друштву, међутим, у одређеним азијским културама и даље је присутан.

3.3. Либерално – попустљиво родитељство

Попустљив родитељ одговара на потребе детета и није захтеван.

Овакав стил родитељства, поред попустљивости, назива се благим, не поставља директиве у понашању детета, или уз минимум захтева у поменутом смислу. Родитељи су врло брижни, осећајни и одговарају на потребе детета не инсистирајући од деце да се адекватно понашају.

Овакав стил више је заступљен у средњој него у радничкој класи, где се слобода и аутономија деце високо вреднују, без великих ограничења према споља.

Казне, ако их уопште има, су ретке јер не постоје ни експлицитна правила за њих. У настојању да буду пријатељи својој деци, ови родитељи су негде „погубили улогу родитеља“.⁽¹⁵⁾ Ово, понекад, може имати за исход „размажену дечурлију“ или „размажену татину и мамину дечицу“ у зависности од врсте понашања. Очекивања од деце су врло ниска, као што су и дисциплински захтеви на врло ниском нивоу.

Деца попустљивих родитеља су у принципу срећна, али понекад показују низак ниво самоконтроле и самопоуздања. Импулсивна су, имају проблем да контролишу своје понашање, што може имати за последицу ризично понашање (злоупотреба дрога, алкохола).

С друге стране, међутим, у бољим случајевима, ова деца су самостална, емотивно стабилна, сазревају брже и способна су за живот без помоћи других.

3.4. Занемарајуће родитељство

Овакви родитељи нису захтевни, али и не одговарају на потребе свога детета па би се могло рећи: „Нити шта траже, нити дају“.

За занемарајући стил још се истиче да подразумева суштинску искљученост, равнодушност, незаинтересованост родитеља, односно родитеље „који су дигли руке“. Ови родитељи не само да су емоционално потпуно одсутни већ су то врло често и физички. Уопште нису укључени у живот сопственог детета, што значи да изостаје било каква контрола, емотивна подршка, чак и проста комуникација. Нема никаквог одговора на потребе детета, не постоје никава правила понашања, односно евентуална ограничења или границе у поменутом смислу.

Иако без емотивне подршке, ови родитељи ипак обезбеђују базичне потребе деце као што су: храна, хигијена, становање, и сл. Деца се осећају занемарена од стране родитеља, којима је све остало прече од сопствене деце. Нема осетљивости и одговора на потребе деце, али се од њих ништа ни не тражи, или су очекивања врло ниска.

Може постојати читав низ разлога за овакав стил родитељства: родитељи су сами себи приоритет, финансијски проблеми, недостатак подршке и болести зависности једног или оба родитеља.

Исход су деца која имају проблем са социјалном компетенцијом, успехом у школи, укупним психолошким развојем и неретко проблемима у понашању.

Осим поменута четири основна стила родитељства постоји и читав низ различитих „варијација на тему“ као што су нпр.:

- **Привржени родитељи**, који дају значајну психолошку подршку деци покушавајући да у целости одговоре њиховим потребама;
- **Културално фокусирани родитељи**, који улажу велике напоре да развију таленат своје деце кроз добро организоване слободне активности ван школе (музичке лекције, спортски тренинзи и сл.);
- **Нарцисоидни родитељи**, који имају проблем са растућом самосталношћу сопственог детета;
- **Преагилни родитељи**, који покушавају да се укључе у сваки аспект живота детета, отклањају све препреке које би им се могле наћи на путу, решавају проблеме уместо њих самих, гушећи њихове способности и развој вештина да буду самостални и сами решавају сопствене проблеме;
- **Озбиљно схватање деце**, где је главна идеја да се деци ништа не намеће: нити се шта њима чини против њихове воље, нити се они терају да раде нешто што не желе;

- **Различити стилови понашања према мушкој и женској деци** који су социо-културално условљени, обично део устаљене традиције и обичаја у одређеним срединама. Оба родитеља различито се понашају према деци различитог пола. Очеви су мање су склони да кажњавају женску децу, али често оба родитеља постављају већа ограничења у понашању женској, од мушке деце.

4. ОДГОВОРНО РОДИТЕЉСТВО ТОКОМ ЖИВОТА

Одговорно родитељство почиње од оног момента кад будући родитељи свесно желе да то заиста и постану. То је период који подразумева прва разматрања везана за планирање породице, до одраслог доба будућих потомака, јер за родитеља његово дете то никад не престаје да буде, без обзира на године живота.

4.1. Планирање породице

Под тим се подразумева одговоран, задовољавајући и безбедан сексуални живот, способност да се има потомство, као и право и слобода избора кад ће се то десити и колико често.⁽¹⁶⁾ Ништа мање није значајно, пре планирања потомства, размотрити породичну ситуацију у смислу стабилности, капацитета и могућности да се детету обезбеде адекватни услови за правилан раст и развој.

4.2. Период трудноће – пренатални развој детета

Укупно здравље мајке, здрави стилови живота у трудноћи, правилна исхрана и хигијенско-дијететски режим, посебно избегавање ризика какав представља злоупотреба психоактивних супстанци, имаће посебан значај за будуће здравље детета. Многи сматрају да родитељство почиње рођењем детета. Постоје истраживања, међутим, која указују да је беба од пет месеци у мамином стомаку већ у стању да чује звуке, буде свесна покрета, има способност

краткотрајног памћења и чак може да препозна гласове родитеља.⁽¹⁷⁾ Ово су само неки од доказа да одговорно родитељство заиста почиње пре рођења.

4.3. Новорођенче и одојче

Рођењем бебе почиње и одговорност, брига, али и радост родитељства. Прво се задовољавају елементарне потребе бебе, као што су исхрана, спавање, одржавање хигијене, али и прва комуникација. Родитељи почињу да препознају значење плача сопствене бебе у смислу да ли је гладна, мокра, усамљена или јој се спава. Сама исхрана, са посебним акцентом на значај дојења, захтева много времена, па и неспавања, а камоли одговори на друге потребе бебе. Уз све то, формирање обостране привржености од посебног је значаја за одговорно родитељство. Интеракције родитеља и бебе у смислу препознавања међусобних сигнала, адекватних и очекиваних одговора на њих је основа сигурности бебе. Већ је истакнуто да одговорно родитељство у поменутом смислу представља основу за будуће успостављање односа детета у животу са другим људима, као и за његово самопоуздање и самосталност.

Родитељима деце старости од пет година се саветује да:

- теже ка таквим ситуацијама где сви добијају, подржавајући позитивне облике понашања, похвале, како би оснажили дете;
- када дете погрешно, треба са њим разговарати и објаснити му зашто је овај пут похвала изостала.⁽¹⁹⁾

4.4. Мала деца

Мала деца су веома знатижељна да упознају свет око себе, па су врло активна, иако нису увек у стању да адекватно процене сопствене способности.

Стога је врло важно обучити децу одређеним вештинама, уместо да се нешто чини уместо њих. Деци је потребна помоћ и

око развоја говора, изражавања и речника, вештина комуникације али и управљања сопственим емоцијама.⁽¹⁸⁾ Теже томе да буду самостална и могу бити врло фрустрирана кад ствари не крену увек тако како су желела, што је међутим од великог значаја за њихов даљи развој.

4.5. Предшколска и школска деца

Родитељима деце од 6 до 9 година се саветује да:

- успоставе јасна, разумна и поштена ограничења која важе за све, дозвољавајући деци да буду део процеса доношења одлуке;
- омогуће детету да проба нове ствари знајући када да подвуку линију у случају ризика по физичко здравље и емоционалну сигурност детета;
- у случају провале беса од стране детета, дубоко удахну и мирно му објасне да ће са њиме разговарати кад буде спремно да слуша.⁽¹⁹⁾

Иако све више постају самостална и граде прва пријатељства, предшколска деца и даље захтевају континуирану пажњу. Воле да помажу и да се осећају корисним и родитељи би требало да подрже њихове социјалне интеракције. Родитељи који посматрају игру деце, или им се сами у томе придруже, осим што могу да унапреде међусобну комуникацију, управо кроз игру могу да обуче дете важним свакодневним вештинама у смислу самосталног храњења, одржавања хигијенских и других здравствених навика.⁽²⁰⁾

Деца почињу да сагледавају последице одређених поступака и значај одговорности у поменутом смислу. Родитељи који су доследни и поштени кад је у питању дисциплина и кроз отворену комуникацију дају детету релевантна објашњења не занемарујући при том његове потребе, имаће мање проблема у току дететовог развоја и сазревања.

4.6. Адолесценти

За време адолесценције, деца формирају сопствени идентитет, развијају интерперсоналне односе, као и занимања за одређене области и почињу све више да се понашају као одрасли. Зато је врло важно да их тако посматрају и њихови родитељи – као младе, одрасле особе. Утицај вршњака за младе је врло важан и због тога је од посебног значаја да у том периоду развоја родитељи не изгубе свој утицај. У противном, постоји ризик губитка самопоуздања и позитивних вредности, тежња да се следи „гомила“ попуштање у школи, придруживање уличним бандама и сл.

Родитељима деце од 10 до 15 година се саветује да:

- нађу баланс између контроле родитеља и тежње адолесцента за самосталношћу; младе треба водити, али им и омогућити да истражују сопствена осећања, идеје...
- буду чврсти, али поштени; доследност ће научити адолесцента да прихвати одговорност за последице својих поступака; празне претње шаљу поруку „да родитељ не мисли озбиљно“.⁽¹⁹⁾

Родитељи често осећају да су немоћни и усамљени кад гаје адолесцента и зато треба да уложи напор да дете упуте и саветују кад год је могуће.

Родитељима деце од 16 до 18 година се саветује да:

- прихвате адолесцента као јединствену особу;
- раде заједно са њим да успоставе правила понашања и утврде последице, уколико се иста не поштују.⁽¹⁹⁾

Важно је бити уз дете јер новопронађена слобода може имати за исход одлуке које могу значајно да отворе, али и затворе потенцијале и животне шансе.⁽²¹⁾

Однос поверења родитеља и детета у овом периоду је од кључног значаја.

Време проведено заједно, држање датих обећања, помоћ да се суоче са негативним притисцима је оно што се од родитеља у овом врло осетљивом периоду живота за дете очекује. Похвала детета за постигнуто је далеко боља од набрајања и указивања на његове слабости. То ће развити његово самопоштовање и самопоуздање и неће морати да га тражи на некој другој страни, код вршњака или у уличној банди. Кад деца виде да родитељи уважавају и поштују њихове напоре, они ће наставити да се и даље труде.

4.7. Одрасли

Родитељство не престаје кад деца напуне 18 година. Подршка је често потребна и касније у животу кад деца то одавно више нису и врло често траје док су родитељи живи.

ЗАКЉУЧЦИ

1. Одговорно родитељство је базично, витално оруђе родитеља у смислу промтног, доследног, ефикасног одговора на потребе детета у складу са његовим узрастом и увек уз емоционалну подршку. Одговорно родитељство има протективни ефекат како на правилан раст и развој тако и на здравље детета и његов живот у целини.
2. Добробити одговорног родитељства за дете су многоструке: за укупан психосоцијални и физички раст и развој, промоцију развоја можданих путева, бољи имуни систем итд. Ова деца имају виши ниво самопоуздања, самосталности у животу и самопоштовања и ефективнија су и успешнија у савладавању животних изазова.
3. Постоји читав низ фактора који ће утицати на то како ће родитељи гајити своју децу као што су: социо-економски фактори, односно тзв. социјални гра-

дијент и приходи домаћинства, социо-културални фактори, норме понашања, традиција, обичаји у заједници, али исто тако и систем вредности.

4. Ови фактори имаће значајан утицај на стил који родитељи користе за гајење сопствене деце с тим да се разликују четири основна стила: **ауторитативни, ауторитарни, попустљив и занемарујући**. Они подразумевају комбинацију прихватања и релевантног одговора родитеља на потребе детета, са захтевношћу и контролом. Стили су оквирни с обзиром на то да већина родитеља примењује комбинацију два или више стилова где је један обично више

изражен. Већина аутора предност даје управо ауторитативном стилу, као стилу избора.

5. Сваки родитељ, без обзира на социо-економски и социо-културални статус, класну припадност и ниво образовања, може да буде одговоран родитељ ако му се у том помогне и то што раније. Улагање и подршка интервенцијама које ће јачати капацитете родитеља за одговорно родитељство јесте инвестиција у здравље, будућност, правилан раст и развој деце, као и у развој њиховог самопоуздања, самосталности и одговорности за последице сопствених поступака у каснијем животу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Eshel N, Daelmans B, Cabral de Mello M, Martines J: Responsive Parenting: interventions and outcomes. Bulletin WHO 2006; 84(12): 992–999.
2. Bernstein R: Majority of Children Live With Two Biological Parents. Publ. Inf. Office, US Census Press Release, 2008, www.archive.org/web/200804200053142.
3. Parent E – Newsletter, You Can Do It! Parents, helping children to be successful and happy, 2013 The Bernarda Group/ www.youcandoitparents.com
4. Black M.M, Aboud E.F: Responsive feeding is embeded in theoretical framework of responsive parenting. J.Nutr. 2011; 490–494.
5. Landry SH, Smith KE, Swank PR, Assel MA, Vellet S: Does early responsive parenting have special importance for children's development or is consistency across early childhood necessary? Dev Psychol 2001; 37: 387–403.
6. Tamis –LeMonda Cs, Bornstein MH: Maternal responsiveness and early language acquisition. In: Kail R, Reese HW, editors, Advances in child development and behavior, San Diego: Academic Press; 2001.
7. Lareau A: Invisible Inequality: Social Class and Childrearing. Am Sociological review 2002; 67(5): 7474–776.
8. Nicholas D: Cultural differences in how you look and talk at your baby, http://www.slate.com/blogs/how_babies_work/2013/04/30/cultural_differences, Slate, Retrived, May 2013; modif. 26. June 2014.
9. Roggof B: The cultural nature of human development. Oxford; New York: Oxford University Press, 2003.
10. Spera C: A review of the realationship among parenting practices, parenting styles, and adolescent school achievement, <http://www.sfu.ca/jenesbit/EDUC220/Thinkpaper/Spera2005.pdf>, Educationla Psychology Review, 2005; 17(2):125–146.
11. Rinaldi CM, Howe N: Mothers' and fathers' parenting styles and associations with toddlers' externalizing, internalizing and adaptive behaviors. Early Childhood Research Quarterly, 2012; 27 (2): 266–273.
12. Baumrind D: Parental disciplinary patterns and social competence in children. Youth and Society, 1978; 9: 238–276.
13. Chan TW: Parenting style and and youth outcome in th UK (<http://www>.

stanford.edu/group/scspi/_media/pdf/re28/conference_2008/p207 pg5. Univ. of Oxford, Retrived, 2011–06–20.

14. Authoritarina Parenting: An Overview – parents- families.com” (<http://parenting.families.com/blog/authorian-parenting-an-overview>)fmilies.com. Retrieved 2007–09–23, avaiilbale 10 July 2014.

15. What’s Your Parenting Style? (<http://www.theantidrug.com/advice/safeguarding-andmonitoring/parenting-style/Default.aspx?all=1>) Parents.The Anti-Drug. National Youth Anti-Drug Media Campaign, Retrived 2009-0614, availbale 12 July 2014.

16. WHO: Reproductive health (http://www.who.int/topics/reproductive_health/en). dostupno 13.08.2013.

17. „Prise of raisng a child/year“, [tp://www.reuters.com/article/idusUTRE57367220090804](http://www.reuters.com/article/idusUTRE57367220090804), Reuters.com. 4 August 2009, retriiv. 12 july 2014.

18. Pitman T: Toddler frustration (<http://www.todaysparent.com/toddler/toddler-behaviour/toddler-frustration>) Todaysparent. retriev.14 July 2014.

19. Responsive parenting: Blancing freedom and Limits (<http://www.parentfurther.com/resources/enewsletter/archive/responsive-parenting>), available 21 July 2014.

20. Knneth R. Ginsburg: he Importance of Play in Promoting Healthy Child development and Maintaining Strong parent –Child Bonds, (http://www.wess.wa.edu.au/pdf/importanceoftheplay_AAP.pdf)American Academy of Pediatrics, avialable, July 22. 2014.

21. Landry SH, Smith KE, Swank PR: Responsive parenting:Establishin early foundations for social, communication, and indepednet problem- solving skills. Development Psychology, 2006; ;42: 627–642, doi:10.1037/0012-1649.42.4.627

Контакт: Проф. др Душанка Матијевић, Булевар Арсенија Чарнојевића 128, Нови Београд, тел: 063 8510916; e-mail: dusica.matijevic@zdravlje.org.rs